

Magyarország haltermelése és perspektívái a számok tükrében

Bojtárné Lukacsik Mónika, György Ágnes Irma
Agrárgazdasági Kutató Intézet

bojtarne.lukacsik.monika@aki.gov.hu, gyorgy.agnes@aki.gov.hu

Összefoglalás

A rendelkezésünkre álló reprezentatív adatok alapján megállapítottuk, hogy 2014-ben, a megelőző évekhez hasonlóan Magyarország akvakultúras haltermelésének közel 80 százalékát elsősorban három régió szolgáltatta: az Észak-Alföld, a Dél-Dunántúl és a Dél-Alföld.

Az utóbbi évek kampányai ellenére a hazai halfogyasztók továbbra is nagyrészt pontyot fogyasztanak, ezzel keresletet teremtve a pontytermelésre. Az ország a pontytermelés szempontjából kedvező természeti adottságokkal rendelkezik, s ebből adódóan a hazai piac kielégítése mellett külföldi piacokra is termel. Ennek ellenére, míg az Unióban átlagosan 20-22 kg körül alakul az egy főre jutó éves átlagos halfogyasztás (kg/fő/év), addig a magyarországi fogyasztás ettől jelentősen elmarad, az import tengeri hallal együtt is csak 5 kg/fő/év körüli.

Hosszú távon termelékeny és víztakarékos, környezet- és természetbarát akvakultúra rendszereket célszerű kialakítani, illetve érdemes a termelőknek ilyen módon átalakítaniuk már meglévő tavaikat. Kívánatos a szolgáltatások bővítése, multifunkcionális halgazdaságok működtetése (pl. haltermelés, horgásztó, halbolt, étterem, rekreációs tevékenység egy helyen működjön).

A kutatás-fejlesztésnek az oktatással, a halgazdálkodókkal és a szakpolitikával együttműködve vízi erőforrásaink felelősségteljes hasznosítására és védelmére kell összpontosítani, az egészséges táplálkozás fejlesztése és az életminőség javítása érdekében.

Bevezetés

A FAO legfrissebb 2014-es kiadványa alapján a globális halászati és akvakultúra termelés összesen 158 millió tonnát tett ki 2012-ben, körülbelül 10 millió tonnával többet, mint 2010-ben. Már az 1980-as években a halászati termelés részesedése az élelmiszeripari felhasználásban mintegy 70 százalékot tett ki, míg 2012-ben rekord magas volt, már meghaladta a 85 százalékot (136 millió tonna). Ugyanakkor az egy főre jutó halfogyasztás is jelentősen nőtt az elmúlt évtizedek során, 1960-as évekbeli 10 kilogrammról 2012-re közel megduplázódott, 19 kilogrammra nőtt. A világ fehérjebevitelének már 17 százaléka származik halból (FAO, 2014). Az Európai Unióban átlagosan 20-22 kg az egy főre jutó éves átlagos halfogyasztás (kg/fő/év), míg Magyarországon az import tengeri hallal együtt 5 kg/fő/év körüli. A Kormányzat terve a 2020-2030-as időszakra, hogy az egy főre jutó halfogyasztást Magyarországon 6 kg/fő/év mennyiséggel növekedjen.

Az elmúlt évtizedeket tekintve tehát megállapítható, hogy az akvakultúra a világ állattenyésztésen alapuló élelmiszertermelésének leggyorsabban növekvő ágazata.

Azonban Európa akvakultúrája nem fejlődik olyan mértékben, mint ahogy az a világ többi részén tapasztalható, mint például Ázsia akvakultúrája. A tengeri és édesvízi természetes halállományok túlhalászottak vagy éppen a még biológiailag fenntartható halászati szintjük határán vannak, ennél fogva a halászati hozamok már nem növelhetők tovább, így a világ népességének halhús iránti keresletét egyre inkább csak az akvakultúras termelés elégítheti ki. Mára egyértelműen látszik, hogy az akvakultúra sokkal többet jelent, mint egyszerű haltermelés.

Hazánk fontos szerepet játszik Európa édesvízi haltermelésében. Ez köszönhető az ország kedvező vízrajzi adottságainak és termelési hagyományainak is. Fontos megemlíteni, hogy az agrárgazdaságban a haltermelés szektor volt az egyetlen, amely a rendszerváltás idején sem vált veszteségesé és meg tudta őrizni (hagyomány és kultúrateremtő) értékeit, szemben a többi állattenyésztési ágazattal. Sikerült ez mindazok ellenére, hogy a halászati ágazat a teljes nemzetgazdaság bruttó hozzáadott értékének 0,015 százalékát, a mezőgazdaság 0,34, az állattenyésztés 2,4 százalékát adja. Továbbá, a halászat ágazatban dolgozók jövedelmi helyzetét jól mutatja, hogy az alkalmazásban állók nettó átlagkeresete nem érte el a nemzetgazdasági átlag 75 százalékát az elmúlt 10 évben.

Anyag és módszer

Felhasznált adataink több forrásból származtak. Az 2014-2020-as programozási időszakra vonatkozó Magyar Halgazdálkodási Operatív Program (MAHOP) elindításához szükséges ágazati statisztikai adatokat (lehalászás, halászati tevékenységet végzők ráfordításai és árbevételei, a merőgazdasági beruházások és pénzügyi mutatók alakulása) a statisztikáról szóló 1993. évi XLVI. törvénynek (Stt.) megfelelően az Agrárgazdasági Kutató Intézetben (AKI) gyűjtöttük. Az adatszolgáltatás a Stt. felhatalmazása alapján kiadott Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) keretein belül történt. A Földművelésügyi Minisztérium jelentőszolgálatának keretében a halastóval és intenzív haltermelő üzemmel rendelkező természetes személyek és jogi személyek adatait használtuk fel. Egyik legfontosabb forrásunk a statisztikai adatgyűjtési feladatokat ellátó Agrárstatisztikai Információs Rendszer (ASIR) volt. Az akvakultúra, a termelői-/tóparti-, fogyasztói árak elemzéséhez saját (AKI-s) adatokat használtunk fel, csupán a természetes vizek- és a nemzetközi adatokat esetében használunk külső forrásból származó adatokat. Előbbi esetben a NAIK-HAKI, míg utóbbiban a FAO adatai álltak rendelkezésünkre.

Kutatásainkat primer piackutatással végeztük kvantitatív és kvalitatív módszerrel, standardizált kérdőívek és mélyinterjú együttes alkalmazásával. Alapsokaságnak az összes halastóval rendelkező gazdálkodó szervezetet és egyéni gazdaságokat tekintettük, akik vízjogi engedéllyel rendelkeznek. Módszertanilag a mintavétel reprezentatívnak tekinthető akár az üzemelő tóterület nagyságát, akár a haltermelés mennyiségét vesszük figyelembe, mivel... A felmérésben résztvevő cégek kiválasztásánál a hazai haltermelés közel 80 százalékát lefedtük.

Eredmények

A lehalászási adatgyűjtés keretein belül beérkezett és feldolgozott adatok szerint 2014. évben halastó művelési ágban 29 349 hektár tóterület szerepelt a nyilvántartásban, ebből 24 033 hektáron zajlott haltermelés. Az elmúlt esztendő során 50 hektár új halastó létesült és 697 hektár tóterületet rekonstruáltak (**Error! Reference source not found.**).

A tógazdaságok és intenzív haltermelő üzemek bruttó haltermelése együttesen 21 807 ezer tonna volt 2014-ben (**Error! Reference source not found.**). A magyarországi akvakultúrás haltermelés mintegy 80 százalékát az elmúlt évek során és a tavalyi évben is ugyanaz a három régió adta: Észak-Alföld, Dél-Dunántúl és a Dél-Alföld.

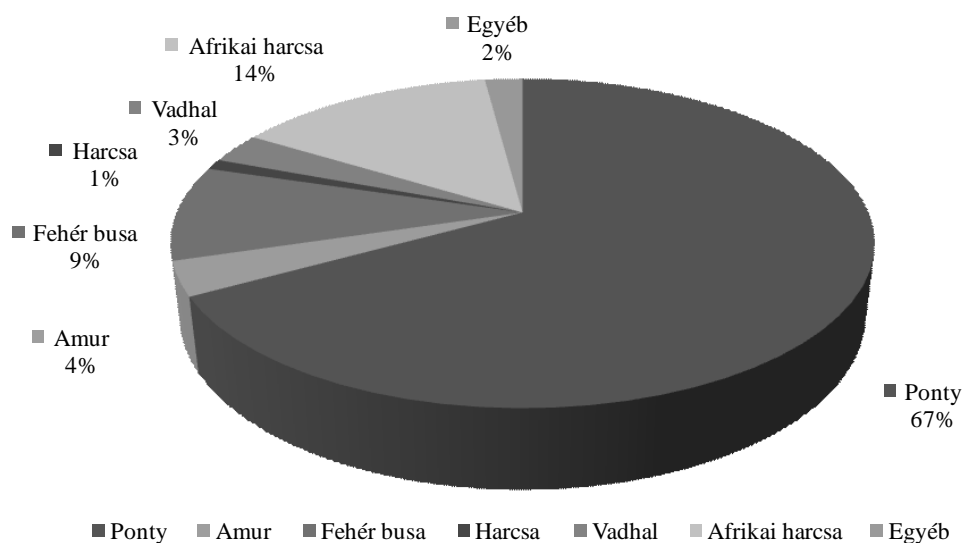
Az elmúlt éveket szemlélve az étkezési (piaci) halak előállításában ponty dominancia mutatkozik, amely a hazai fogyasztási szokásokra vezethető vissza. 2005 és 2014 között az étkezési halak termelésében csökkenő tendencia mutatkozott. 2014-ben megközelítőleg azonos mennyiséget – 15 364 tonnát – termeltek, mint egy évvel korábban (**Error! Reference source not found.**)

1. táblázat. A magyar halászati ágazat 2014. évi termelési mutatói

Megnevezés	2010	2011	2012	2013	2014
Tógazdaságok és intenzív üzemek)					
Halastó-üzemelt terület (hektár)	23 639	24 364	26 083	24 608	24 033
Étkezési haltermelés (tonna)	14 244	16 348	15 512	14 917	15 364
Természetes vizek és víztározók)					
Hasznosított terület (hektár)	140 402	140 998	141 237	141 545	146 148
Teljes zsákmány (tonna)	6 216	7 047	6 717	6 466	7 464
Ebből étkezési hal (tonna)	6 006	6 790	6 294	6 153	7 165
Összes étkezési hal (tonna)	20 250	23 138	21 806	21 070	22 529

Az akvakultúrás haltermelés a hazai fogyasztói szükségleteket teljes mértékben kiszolgálja. A magyarországi tógazdasági termelés fő halfaja a ponty (*Cyprinus carpio*), amely a piaci hal 67 százalékát teszi ki. A vízi növényzetet ritkító amur (*Ctenopharyngodon idella*) a lehalászás 4 százalékát, a planktonnal táplálkozó busa (főként fehér busa *Hypophthalmichthys molitrix*), pedig 9 százalékát adta 2014-ben. A tógazdasági termelő egységekben 2014-ben a ragadozó halak összes mennyisége 15 százalékkal kevesebb volt az előző évihez képest, mely elsősorban a lehalászott harcsa (*Silurus glanis*) mennyisége jelentős csökkenésének tudható be. A csuka (*Esox lucius*) lehalászása 9, a fogassüllő (*Sander lucioperca*) 19 százalékkal nőtt, míg a harcsáé 25 százalékkal esett vissza (1. ábra).

1. ábra. A 2014. évi étkezési haltermelés faji megoszlása a lehalászásban

2. táblázat. Magyarország pontykülkereskedelme 2010-2014 között

Év	Pontyexport		Pontyimport	
	tonna	ezer EUR	tonna	ezer EUR
2010	782,2	1 614,2	58,6	97,5
2011	1 249,5	2 558,5	227,9	373,3
2012	890,0	1 767,7	194,5	329,9
2013	1 393,1	2 538,0	239,2	363,1
2014	1 196,2	2 151,9	247,2	441,4

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

Halexportunk és importunk az elmúlt évek tendenciáját követve mennyiségben és értékben is nőtt 2014-ben. Halexportunk célországai jellemzően Ausztria, Németország (ragadozók), Románia (ponty), Lengyel-ország (busa). Ponty exportunk és importunk jelentősen nem változott az elmúlt években, mindössze 2012-ben mutattak átmeneti csökkenést (**Error! Reference source not found.**).

Afrikai harcsa (*Clarias gariepinus*) termelésével Magyarország Európa élmezőnyébe tartozik (**Error! Reference source not found.**), mint a korábbi években 2014-ben is ennek a halfajnak a termelése adja az intenzív haltenyésztés 89 százalékát.

3. táblázat. Főbb európai országok afrikai harcsa termelése 2012-2013.

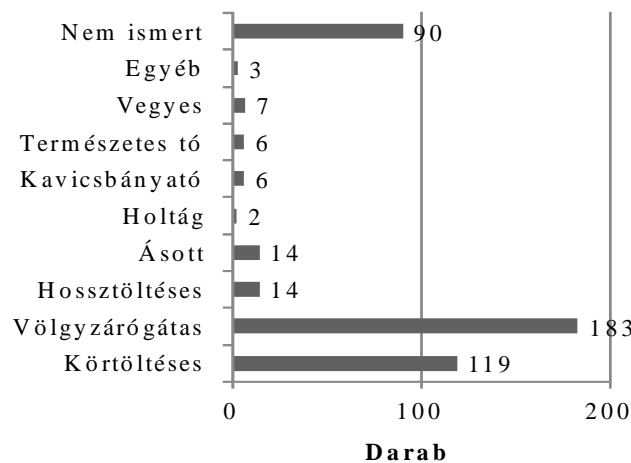
Terület	Termelt mennyiség			
	tonna		ezer USD	
	2012	2013	2012	2013
Bulgária	0	30	0	203
Németország	430	695	675	1 091
Magyarország	1 852	2 050	5 352	5 042
Ausztria	263	290	1 116	1 155
Hollandia	1 200	1 200	1 543	1 594

Forrás: FAO - Fisheries and Aquaculture Information and Statistics Service

A tavak 67,7%-a terül el Magyarország valamely hátrányos helyzetű kistérségében, ahol az üzemelt tóterület közel 70%-át körtöltéses tavak adják, amelyek közel harmada Natura 2000 besorolású. Jelentősebb Natura 2000 besorolású halastó-területek a szegedi, a sarkadi, a csongrádi és a ráckevei kistérségekben találhatók.

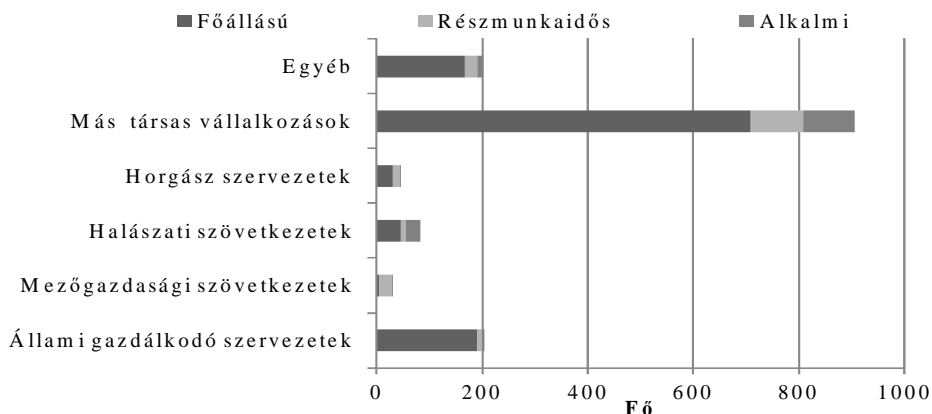
A halastavak 72 százaléka a Dunántúlon létesült. A két meghatározó tótípus a völgyzárógátas (41%) és a körtöltéses (27%). Előbbire jellemző, hogy nagyrészt a Dunántúlon találhatóak (96%) és összesen 6,2 ezer hektár tóterületet tesznek ki, 34 hektáros átlagterület mellett. A teljes lehalászott halmennyiség 32 százaléka a völgyzárógátas tótípusokban történt. A körtöltéses halastavak jellemzően az Alföldön (51%) fordulnak elő, összesen 18 ezer hektáron (148 hektáros átlagterület). Az itt lehalászott halmennyiség a teljes lehalászott halmennyiség 61 százaléka (2. ábra).

Az előző évekhez hasonlóan alakultak a foglalkoztatás mutatói. A haltermelő adatszolgáltatók 2014-ben mintegy 1403 főnek, zömmel (82,8%) férfi munkaerőnek kínáltak rendszeres munkát. A rendszeres munkát végzők többsége (86,6%) teljes munkaidős főállású foglalkoztatott. Magyarország hátrányos helyzetű kistérségeiben foglalkoztatták a halgazdaságokban dolgozó állandó munkaerő közel 70 százalékát (3. ábra).

2. ábra. Halastavak tótípus szerinti darabszáma

3. ábra Foglalkoztatás gazdálkodási formák szerint (2014)

Perspektívák

Az akvakultúra a világ állattenyésztésen alapuló élelmiszertermelésének leggyorsabban növekvő ágazata. A tengeri túlhalászás következményeként az egészséges élelmiszer (halhús) fogyasztást egyre inkább csak az akvakultúras haltermelés elégítheti ki. A nemzetélelmezésben előkelőhelyet fog képviselni az ágazat.

Nagy fejlődésen megy keresztül 2014-2020 között az akvakultúra. Kitörési pont, ha nagyobb hangsúlyt fektet az ágazat a geotermikus energiára alapozott haltermelésre, amely elsősorban az afrikai harcsa termelésnek nyújt kiváló lehetőséget. A szolgáltatások bővítése, a multifunkcionális halgazdaságok működése (pl. haltermelés, horgásztó, halbolt, étterem, rekreációs tevékenység egy helyen működjön) is sok potenciált rejt magában. A hazai haltermelők egyre inkább felismerik a jelentőségét és szorgalmazzák a haltermelés mellett a rekreációs és turizmus szolgáltatások jelenlétét, amely többletbevételt eredményez nekik, illetve a több lábbon állás biztosítja a termelők megélhetését, és növeli a foglalkoztatottságot.

Reneszánszát élheti a busa termelés, amely a közétkeztetésben játszhat nagy szerepet, a belőle készült ételek heti rendszerességgel megjelenhetnek az iskolákon, óvodákon kívül az üzemi konyhákon, menzákon is. Termelékeny és víztakarékos környezetbarát akvakultúra rendszereket célszerű kialakítani, illetve átalakítaniuk a termelőknek a meglévő tavaikat. Az állam egyre jobban támogatja a halastavakon történő szakmai gyakorlatokat, oktatást, kutatást, fejlesztést. A diákok, kutatók élesben, terepen végezhetik tanulmányaikat.

Következtetések

A sikeres halas múltunk ellenére mára az ágazat mégsem rendelkezik olyan felkészültséggel, hogy a nemzetközi kihívásoknak könnyedén megfeleljen. Nehezen igazodik az ágazat a fogyasztói szokások változásához, az értékesítési csatornák alakulásához, a vízierőforrásokért folytatott versenyhez. Továbbra is nehéz elérni, hogy az itthon megtermelt halak versenyképesek legyenek külföldön, de akár itthon is a tengeri halakkal. A multinacionális kiskereskedelmi láncoknál nagyon gyenge alkupozícióval bírnak a hazai termelők.

A tervezési évekre elnyert EU-s pénzeket az ágazaton belül olyan sikeresen és célzottan kell felhasználni, hogy több csak halfeldolgozással foglalkozó, nagy kapacitással bíró üzem létesüljön. Hazánk akvakultúras termelésének döntő hányada már itt kerülhet feldolgozásra olyan fogyasztó barát módon (szálkamentes, félkész és késztermékek széles választéka), hogy a kínált termékek szinte teljesen kiszorítják a gyenge minőségű, importból származó halászati termékeket.

A munkaellátottság és a fizetés tekintetében sem versenyképes az ágazat a hús-, vagy a baromfiiparral. Az ágazatban nincs szakmunkásképzés. Az uniós fejlesztési források a hazai halágazatban látványos fejlődést indukáltak, a további fejlesztések ütemét azonban lassítja a pályázati önrész magas aránya. A szakágazat egészére jellemző hogy hiányzik a piaci szereplők között az együttműködés, az összefogás.